

FILOZOFICKÁ FAKULTA
OBOR ČESKÝ JAZYK A LITERATURA
MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

TRENDY NOVÉ ČESKÉ PRÓZY A JEJICH REFLEXE SKRZE
LITERÁRNÍ OCENĚNÍ

Anna CERMANOVÁ

Vedoucí práce: PhDr. Zbyněk Fišer, Ph.D.

Brno 2006

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a čerpala jen ze zdrojů uvedených v seznamu literatury. Šíření práce je libovolné tomu, kdo zachová etiku vědce.

Upřímné poděkování adresuji vedoucímu práce PhDr. Zbyňku Fišerovi, Ph.D za důvěru, podporu a cenné připomínky.

Obsah.

1. Úvod	str. 4
2. Přehled historie novodobé české literatury.	str. 5
2.1 Období normalizace	str. 5
2.2 Období revoluce	str. 11
2.3 Období první poloviny devadesátých let	str. 12
3. Rozbor literárních trendů v letech 1995–2005 a jejich návaznosti na předchozí období.	str. 16
3.1 1995–2000	str. 16
3.2 2000–2005	str. 19
4. Popis nejvýraznějších trendů, jejich vývoj a znaky.	str. 22
4.1 Autenticitní próza	str. 22
4.2 Experimentální próza	str. 22
4.3 Fabulovaná próza	str. 23
5. Literární ocenění a jejich laureáti.	str. 24
5.1 Státní cena za literaturu	str. 24
5.2 Cena Jaroslava Seiferta	str. 25
5.3 Magnesia Litera	str. 25
5.4 Anketa Lidových novin Kniha roku	str. 26
6. Vřazení vítězných děl do vybraných trendů.	str. 27
6.1 Tabulkové přehledy vřazených děl	str. 34
7. Závěr.	str. 39
8. Seznam literatury	str. 43

1. Úvod.

Tématem naší práce jsou vývojové trendy nové české prózy v literatuře a v udílení literárních cen. Pro přehlednější stavbu jsme přijali několik kritérií. Novou českou prózou rozumíme prozaické texty vydané po roce 1989. Svou práci však zacílíme především na období 1995–2005. Vznik díla by mělo následovat vydání tak, aby od sebe nebyly odděleny významným časovým údobím. Výjimku budou tvořit zakázaná díla z doby normalizace, která se v devadesátých letech podílela na aktuálním vývoji.¹

Zabývat se budeme pouze prózou. V textu budeme v tomto významu dále používat výrazů „literatura“, „krásná literatura“ nebo „umělecká literatura“.

Literatura posledních patnácti let byla popsána pouze povšečně a všechny příručky ve svém výzkumu nové prózy končí v roce 2000. Jejich přístup se omezuje buďto na sledování tendencí, společných znaků a výsledných trendů, nebo prózu rozdělují do skupin podle žánru². Pojetí naší práce se přiklání k popisu vývojových tendencí a určování faktorů, které tyto tendence ovlivňovaly. Faktory mohou být i neliterárního, obecně společenského charakteru. Domníváme se, že popis literárních trendů je neoddělitelně svázán se společností, ve které se utváří.

Naše práce bude postupovat v těchto krocích. V první části se zaměříme na stručný popis stavu literatury a společnosti v období předrevolučním. Jakkoliv se toto období jádra věci blíže nedotýká, pro popis pozdějších trendů je historický exkurz nezbytný. Mnoho tlaků, směrů a rozštěpení literatury v době normalizace mělo přímý dopad na vývoj literatury v době po roce 1989.

Období před lety 1995–2005, tzv. období revoluce a období první poloviny devadesátých let, budeme sledovat především s přihlédnutím k vývoji literárních trendů v následujícím desetiletí a v popisu společnosti nepůjdeme příliš do hloubky. Naopak stěžejní desetiletí se pokusíme popsat co nejkomplexněji se zaměřením na společenský vývoj i na konkrétní díla. Sledovanou dekádu si pro přehlednost rozdělíme na menší oddíly 1995–2000 a 2000–2005. Jsme si vědomi toho, že období se v jednom roce překrývají. Naše práce se bude zabývat popisem období bez zaměření na jednotlivé roky; proto se domníváme, že mezní léta můžeme vřadit do obou sledovaných období.

V návaznosti na historii vývoje literatury po roce 1989 stanovíme nejvýraznější trendy a určíme jejich obecné znaky, která nám poslouží v oddíle sledujícím charakteristiky

¹ Máme na mysli především deníkovou a memoárovou prózu.

² Deník, memoáry, historická próza, sci-fi, próza pro ženy, aj.

konkrétních děl.

V druhé části práce se zaměříme na literární ocenění. Z široké palety těchto cen jsme vybrali čtyři. Tři z nich – Státní cena za literaturu, Cena Jaroslava Seiferta a Magnesia Litera – byly vybrány pro svou prestiž, společenský význam, odborné obsazení porot a v neposlední řadě i dlouhou historii. Anketa Lidových novin Kniha roku k cenám ve vlastním slova smyslu nepatří, ale jako specifická „soutěž“ nám nabídne pohled z druhé strany – méně odborný, více subjektivizovaný, vzniklý konsensem mnohonásobně většího počtu čtenářů. Vybraná ocenění krátce charakterizujeme a podáme přehled dosavadních laureátů.

Dříve stanovené obecné trendy nám v další části umožní vřazení vítězných děl do příslušných směrů. Díla budeme charakterizovat v pořadí: forma, obsah, zvláštní znaky, znaky ukazující k trendu.

V závěru práce shrneme výsledky poznání stavu nové české prózy a určíme, jaký je vztah mezi jejími obecnými trendy a mezi trendy v udílení literárních cen.

Je zřejmé, že literárněvědná práce takového zaměření nemůže být ve svých závěrech zcela objektivní. Pojmenované trendy – „škatulky“ – jistě ponесou řadu společných znaků, ale vřazená díla je mohou do značné míry porušovat, anebo svým charakterem patřit do dvou nebo i více „škatulek“. Navíc zde působí řada mimoliterárních vlivů, které podrobněji popíšeme v kapitole 7. Jsme si vědomi rizik spojených s takovým přístupem. Tuto metodu jsme zvolili proto, že se svými možnostmi objektivitě nejvíce přibližuje.

2. Přehled historie novodobé české literatury

2.1 Období normalizace (1970–1988)

Vývoj české literatury druhé poloviny 20. století určil do značné míry komunistický převrat v únoru 1948. Režimní zásahy narušovaly kontinuitu literatury po celá léta padesátá a šedesátá. Čeští literáti byli nuceni tvořit pod tlakem ideologie, která přímým způsobem ovlivňovala jejich tvorbu i jejich životy a znala pouze dvě možné cesty – cestu ideologicky čisté literatury a cestu literatury opoziční, která musela být potlačena. Přes drastické metody útlaku zůstala česká literatura víceméně konzistentní, a když se v šedesátých letech tlak začal zmírňovat, vstupovali dříve perzekvovaní literáti do oficiálních publikačních kruhů bez větších společenských turbulencí a řadili se tak k debutující generaci. Nadějeplné období Pražského jara bylo ukončeno okupací vojsky Varšavské smlouvy a pro českou společnost i českou literaturu nastalo nové období. Literární dění let 1970–1989 bylo ovlivňováno procesem tzv. normalizace, jehož součástí mělo být definitivní potlačení ideologicky závadné

literatury. Normalizace měla za výsledek vznik tří proudů literatury, které nazýváme literaturou oficiální, samizdatovou a exilovou (emigrantskou).

První vlna emigrace byla vyznačena lety 1968–1970. Definitivní odchod mnoha umělců byl ovlivněn jednak brutálními praktikami režimu, snažícího se vyštvať je, jednak sympatizujícím ovzduším na Západě, který byl nyní víc než dřív otevřen umělcům-emigrantům. Zloba normalizátorů byla nejvíce namířena proti lidem umělecky činným v letech šedesátých, především pak vůči literátům, kteří se v roce 1967 angažovali na čtvrtém sjezdu Svazu československých spisovatelů a později v událostech Pražského jara. Mezi jinými odešli Josef Škvorecký a Milan Kundera, po podepsání Charty 77 při druhé vlně emigrace další, například Pavel Kohout.

Pro českou exilovou literaturu byla charakteristická snaha popsat svou zkušenost s komunistickým zřízením. Neomezovala se však pouze na tyto témata. „Obecně je možno říci, že (exilová) česká próza byla neobyčejně skeptická vůči veškerým hodnotovým systémům, které nabízejí zjednodušenou a stereotypní interpretaci skutečnosti. [...] Nebyla kritická pouze vůči československému „reálnému socialismu“, ale často i vůči mnohým aspektům života v západních společnostech.“³ Mnozí exulanti založili v místech svého nového domova nakladatelské edice a snažili se pokračovat v tvůrčí činnosti. Nejvýznamnější bylo nakladatelství Sixty-Eight Publishers manželů Škvoreckých (vydávalo Milana Kunderu, Jiřího Grušu, Bohumila Hrabala, Pavla Tigrida, Libuši Moníkovou...), dále nakladatelství Poezie mimo domov, Index, Arkýř nebo Rozmluvy. Tvůrčí činnost v exilu podporovalo i vydávání časopisů – Svědectví, Listy, Obrys a jiné.

Samizdatová produkce čerpala především z disentu a okruhu jeho sympatizantů. Její vznik a prudký rozvoj byl podmíněn vědomím autorů, že období perzekuce nebude krátké, a je tedy třeba snažit se o zachování literární kontinuity.⁴ Díky úsilí normalizátorů se po roce 1970 dostala prakticky veškerá kvalitní literatura za hranice oficiality a většina autorů odešla do tzv. vnitřní emigrace (Ludvík Vaculík, Ivan Klíma, Egon Bondy, Jiří Gruša, ad.). Mnohým byla zapovězena publikační činnost po celých dvacet let, někteří byli později „připuštěni“ – například Bohumil Hrabal po rozhovoru v Tvorbě, uveřejněném v roce 1975. Přesto byla jeho díla dále cenzurována a některá z nich vycházela i v samizdatu.

První edice začaly vznikat už na samém počátku 70. let. Mezi nejvýznamnější patřila edice Petlice Ludvíka Vaculíka, vynikající edičním programem i vzornou redakční úpravou. Svá díla zde zveřejňovali víceméně všichni členové disentu, vycházela zde poezie, práce

³ ČULÍK, Jan. *Knihy za ohradou*. Trizonia: Praha 1991

⁴ BURIAN, Václav a kol. *Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu*. Hanácké noviny: Olomouc 1991

prozaické, dramatické i filozofické. Důležitá byla i edice Expedice manželů Havlových, Česká expedice nebo Pražská imaginace. Celkový počet edicí lze odhadovat na desítky.⁵ Od osmdesátých let se k samizdatové literatuře přidaly literární časopisy, věnující prostor spřízněným autorům i odborné kritice. Mezi nejdůležitější patřil Kritický sborník, Obsah, Host, Akord, Vokno a ke konci osmdesátých let Revolver Revue.

Jak exilová, tak (především) samizdatová literatura měla ještě jiné úkoly než zachování literární kontinuity a vytvoření prostoru pro publikaci zakázaných autorů. Ač shora komunisticky řízená a ovládaná, nebyla česká veřejnost za normalizace zdaleka ochotná režimu důvěřovat a naslouchat jeho doktrínám společenským i estetickým. Samizdat, který (částečně spolu s divadlem) měl jako jediný neomezenou možnost mluvit o všech tabuizovaných tématech, plnil funkci hlavního média opozičně uvažujících lidí. Díla v něm vycházející nebyla hodnocena pouze estetickými měřítky, ale také společenskými a politickými. Mnohé texty literární a zvláště publicistické podrobovaly kritice komunistické společenské zřízení, vládu neschopných a útlak talentovaných, život v nesvobodě a ekonomickém nedostatku. Samizdatová literatura funkci bojovníka proti režimu přijímala a čekala od svého čtenáře podporu a souhlas, naopak čtenáři v ní hledali potvrzení svých obav a traumat a ujištění, že nejsou ve svém odporu sami. Divadlo se tuto funkci snažilo naplňovat alespoň pomocí omezené škály svých prostředků – ironie, nadsázky a aluze. V oboustranné snaze alespoň náznakem hovořit o zakázaných tématech docházelo k absurdním situacím, kdy čtením mezi řádky vycvičení recipienti nacházeli protirežimní provokace i tam, kde vůbec nebyly.

Vnímání neoficiální literatury jako politika (*res politicum*) implikuje ještě jeden podstatný rys. Je jí prestižnost literatury samé a jejích tvůrců. Od zakázaného média byla automaticky vyžadována pravdivost věcná a zároveň kvalita estetická. Samizdat měl v tomto směru jakýsi seberegulační rys, který přirozeně určoval k vydání texty na vyšší literární úrovni.⁶ Psané slovo mělo váhu, kterou nebylo třeba zpochybňovat, a jeho hlasatelé, tedy spisovatelé, požívali úcty a respektu ke svým schopnostem a znalostem a byli svým publikem pokládáni za způsobilé vyjadřovat se k celospolečenským otázkám.

Můžeme dále spekulovat, že význam ineditní literatury byl do určité míry podpořen nekonkurenceschopností literatury oficiální a především faktickou neexistencí triviální literatury a literárního braku, který vždy zaznamenával značnou čtenářskou oblibu. Tento

⁵ ČULÍK, Jan. *Knihy za ohradou*. Trizonia: Praha 1991

⁶ Je přirozené, že ani samizdat se nevyhnul občasné publikaci děl, které svou úrovní nedosahovaly kýžených estetických kvalit. Většinou se tak stalo z důvodu upřednostnění politického rozměru díla nad rozměrem uměleckým. Poměr děl kvalitních a méně kvalitních však výrazně vystupoval ve prospěch kvality.

proud literatury, masově oblíbený a přirozeně koexistující s ostatními směry v první polovině dvacátého století (coby jeden z výsledků staletého literárního vývoje), byl po převratu v roce 48 uměle zrušen coby škodlivý pro mládež, potažmo pro každého socialistického občana a jeho výchovu. Je zajímavé, že zájem na vyloučení triviálního čtiva nebyl nejprve dán přímým stranickým nařízením, ale jakýmsi všeobecně sdíleným dojmem ideologické správnosti a morálnosti takové operace.⁷ Původně hojně publikovaný brak⁸ byl nahrazen různým čtivem zahraniční proveniencí a původní českou tvorbou. Přísná cenzura kombinovaná s autocenzurou jednotlivých spisovatelů a často i dobovým zapálením pro myšlenku komunismu měla za výsledek žánr zvaný budovatelský román.⁹ Tento literární patvar sice mohl soutěžit s brakem, ne však s kvalitní literaturou. Od šedesátých let se zákaz uvolnil a bylo povoleno vydávat knihy detektivního žánru. Triviální literaturu suplovala i historická próza nebo romány z profesního prostředí.¹⁰ Brak a zábavní čtivo nejmasovější typu však neexistovalo a neodvádělo od umělecké literatury „obyčejného“, intelektuálně nenáročného čtenáře.

Třetím směrem literatury publikované na území socialistického Československa byla literatura takzvaně oficiální. Marxistická teorie se hlásila k teoriím upřednostňujícím poznávací funkci umění, hlavním měřítkem uměleckosti byla „pravda života“ (tj. jaký má život být z hlediska ideologického). Tato představa se postupující degenerací totalitního systému stávala stále více pouhým konceptem, který se rozcházel se skutečností.¹¹ Druhým rysem oficiálně deklarované uměleckosti byla nutnost zapojit se do „politického boje“, popřípadě „zápasit o všestranně (socialisticky – pozn. aut.) rozvinutou osobnost.“ Spisovatel byl jako jedinec bezvýznamný, smysl jeho existence a tvorby spočíval v propagaci a oslavě socialistického zřízení, života v něm a jeho světlých zítřků. Osobitost autora se mohla projevit pouze ve způsobu podání, téma a vyznění však bylo předem dáno.

⁷ Praktický dohled nad zrušením a zničením triviální literatury nesla především Lektorská rada ÚV KSČ, od roku 1953 pak Hlavní správa tiskového dohledu. Priority tehdejší oficiální kultury dobře ilustruje úryvek *Zprávy o kontrole a plánování vydavatelské činnosti z r. 1949*:

„...kulturní rada strany určila pořadí důležitosti (vydávání) jednotlivých kategorií takto:

1. marx-leninská literatura
2. školní učebnice
3. Jirásek
4. budovatelská, hospodářská a jiná speciální literatura, nutná k splnění pětiletého plánu
5. česká a sovětská původní beletrie
6. ostatní druhy literatury.“

⁸ Především edice Romány do kapsy, tzv. Rodokapsy, a Večery pod lampou.

⁹ Čerpáno z JANÁČEK, Pavel. *Literární brak: operace vyloučení, operace nahrazení, 1938-1951*. Host: Brno 2004.

¹⁰ Historická próza – L. Vaňková, J. Loukotková, romány např. z lékařského prostředí – O. Dub, V. Stýblová

¹¹ HAMAN, Aleš. *Česká literatura po roce 1945 z ptáčích perspektiv*. Fortuna: Praha 1990.

Nejsilnější tendence režimu přizpůsobit literaturu svému obrazu se projevovaly v padesátých letech v tvůrčí metodě tzv. socialistického realismu. Tento umělý literární konstrukt, nejvíce uplatňovaný v žánru budovatelských románů, se ukázal jako esteticky neplodný, přesto se o jeho závaznosti diskutovalo ještě hluboko v osmdesátých letech. Za normalizace zavládlo v oficiální literatuře jakési bezčasí, kdy se publikované knihy vyznačovaly spíše ignorací přípustných témat než jejich prosazováním.

Po okupaci byli z dříve uznávaných autorů ponecháni v „legalitě“ jen Vladimír Páral a Ladislav Fuks. Oba toto pochybné privilegium naplňovali po svém. Páral unikal do utopie a science fiction,¹² Fuks si svou pozici nejprve „odsloužil“ románem na režimní objednávku¹³ a později obrátil svou pozornost do historie.¹⁴ Jejich přístup dobře ilustruje směry, kterými se nejčastěji vydávali autoři režimem tolerovaní. Příznačné bylo, že sami komunističtí teoretici volali po literárním ztvárnění přítomnosti; samozřejmě té jejich, socialistické. Udělal-li však někdo takový ústupek a umístil děj svého díla do přítomnosti, byla to přítomnost falešná, vzduchoprázdná, která odrážela jen kulisy, ne však jejich podstatu. Celá oficiální produkce se vyznačovala určitou stojatostí, snahou nevybočit a nevyčnívat, pouze tiše a nenápadně plout v proudu neprovokující fikce. Znechucení společnosti tímto typem literatury se projevovalo tisíci neprodejných kusů, které zůstávaly ležet na pultech a ve skladech státních nakladatelství.¹⁵

Dnešní kritika se ještě neshodla zcela v tom, zda a jak byly ony tři proudy literatury provázané. Jedna strana se domnívala, že od sebe byly značně oddělené – oficiální literatura byla z podstaty držena v izolaci režimní mocí, samizdat se vystavoval „skleníkovému efektu“ vlastní zahleděnosti do funkce bojovníka proti režimu a exilový proud se vznášel ve vzduchoprázdnu odtržení od domova.¹⁶ Druzí se domnívají, že existovalo sepjetí mezi literaturou exilovou a samizdatovou díky efektu společného nepřítele, a navíc spojení samizdatového a oficiálního proudu, které se začaly prostupovat na konci osmdesátých let.¹⁷ Dodává se ovšem, že „každá větev měla nejen své autory, ale i vlastní kritiky a čtenáře, ba dokonce vlastní – odlišný – způsob šíření děl. Výsledkem bylo, že si každá větev vytvořila

¹² PÁRAL, Vladimír. *Romeo & Julie 2300*. Práce: Praha 1982. *Země žen*. Československý spisovatel: Praha 1987. *Válka s mnohozviřetem*. Československý spisovatel: Praha 1988.

¹³ FUKS, Ladislav. *Návrat z žitného pole*. Československý spisovatel: Praha 1974.

¹⁴ Možnost publikovat byla u Párala vykoupena výrazným poklesem kvality. Fuks se svému talentu zpronevěřil méně.

¹⁵ JANOUŠEK, Pavel. *Time-out aneb Zhroucená tradice*. In *Tvar*, 43/1990

¹⁶ SEDLÁKOVÁ, Lenka. *Současná česká literatura v kontextu tří desetiletí*. In *Čtenář*, 5/1997

¹⁷ JANOUŠEK, Pavel. *Time-out aneb Zhroucená tradice*. In *Tvar*, 43/1990

svou vlastní tradici a vlastní hodnotová kritéria, vlastní normy.“¹⁸

V problematice stanovení literárních trendů období normalizace nepůjdeme do hloubky a omezíme se na několik konstatování. Díky rozbití jedné literatury na tři větve se případné trendy nebo směry zpravidla omezovaly jen na danou oblast. V literatuře oficiální se nepřálo jakýmkoliv formálním nebo jazykovým experimentům, cílem byla masově přístupná próza románového typu. Směr samizdatový, neomezovaný cenzurou vnitřní ani vnější, měl naopak charakter roztržičnosti, který se s nadsázkou dal označit „co autor, to směr“. V obecné rovině tíhnul na jedné straně k autenticitě, autobiografičnosti a memoárovému žánru (logicky podmíněnému snahou samizdatu co nejvěrněji reflektovat skutečnost), na straně druhé směřoval k experimentu a undergroundové poezii. Exilová literatura do sebe absorbovala všechny tyto vlivy, nejvíce se dařilo románové próze s autobiografickým základem. Připomeňme, že takto můžeme hodnotit situaci jen „pohledem shora“ a v době normalizace byla otázka trendů a směrů pro samotné tvůrce víceméně nepodstatná a často ani nereflektovaná.

Zbývá dodat, že jakkoliv kladně byla ineditní literatura přijímána opozičně naladěnou společností, její faktický dopad byl malý a dostala se jen k marginální části společnosti. Příčinou byly obtíže s tiskem a šířením daných textů (možností bylo často jen amatérské kopírování nebo přímo opisování jednoho putovního textu), kdy byla „distribuce“ děl omezena prakticky výhradně na městské prostředí. Vliv měla i pochopitelná opatrnost „zasvěcených“, kteří mezi sebe v obavě z prozrazení zřídka pouštěli nové čtenáře. Většina národa tak o literatuře pocházející z disentu buďto jen slyšela, anebo ji neznala vůbec. K uvolňování informací o této produkci docházelo až na sklonku 80. let.

Situace před rokem 89 nesla tyto znaky:

- Faktická oddělenost tří proudů literatury, z nichž každá měla svůj okruh autorů a své normy estetické, tematické i nakladatelské.
- Souhlas většiny české společnosti s nutností společenských změn.
- Vnímání literatury jako záležitosti prominentní s celospolečenským dosahem.
- Neexistence výrazných literárních směrů reflektovaných jak jejich tvůrci, tak kritikou.
- Neexistence triviální literatury a braku.

¹⁸ JANOUŠEK, Pavel. *Time-out aneb Zhroucená tradice*. In Tvar, 43/1990

2.2 Období revoluce (1989–90)

V letech 1988 a 1989 začaly být v české kultuře pocíťovány jisté uvolňovací tendence.¹⁹ Přestože ochota oficiálních kruhů k diskusi byla větší než kdy dřív, víra v zásadní změnu poměrů byla poměrně slabá. Ilustruje to Pavlem Janouškem vzpomínaná debata kritiků Jana Lukeše a Milana Jungmanna, v níž šlo o „připouštění“ do té doby zakázaných autorů do oficiální literatury. Jungmann v odpovědi řekl, že by bylo ideální, kdyby bylo možné spojit všechny tři větve literatury jednorázovým činem, že však je to velmi málo pravděpodobné.²⁰ O necelý půlrok později v listopadu 1989 se země vydala na cestu demokracie a k jednorázovému činu došlo ihned a nevratně. Sametová revoluce a nástup kapitalismu znamenal pro českou společnost změnu ve všech vrstvách a úrovních života.

Česká literatura byla vystavena proměnám, které můžeme nazvat až šokem. Základní změnou bylo zrušení všech publikačních zákazů a otevření možnosti svobodně vydat literaturu dříve publikovanou v samizdatu a v exilu. Zakázané časopisy vystoupily z ilegality. Proud literatury oficiální a celá složitá hierarchie s ním spojená zmizela během krátké doby – se zánikem režimu zanikly i dřívější hranice a náhle zbyteční režimní kritici, cenzoři a jiní literární úředníci byly vystaveni nečinnosti, nezájmu nebo i výsměchu a opovržení.

Naopak dříve potlačovaná literatura byla přijímána s očekáváním a nadšením. V textech zamýšlejících se nad atmosférou tohoto krátkého období se zhusta hovoří o „protržení hráze“.²¹ Během několika měsíců až jednoho roku byl knižní trh zcela zaměstnán vydáváním děl disidentů i exulantů, zároveň bylo nutné rychle napsat a vydat učebnice, sborníky a studie, uvádějící na pravou míru dříve utajované nebo překrucované skutečnosti. Jakkoliv se původně zdálo, že všechno zlé bylo napraveno aktem revoluce, nové poměry přinesly také nečekané problémy.

K charakteristickým pochybením tohoto období patřilo apriorní a úplné odmítnutí všeho, co souviselo s minulým režimem. Dřívější jednostrannost oficiálních kruhů byla často vystřídána jednostranností novou, která taktéž obnášela vyslovování odmítavých soudů nad knihami a autory, dokonce aniž by tito byli čteni.²² Paradoxně se pod bič kritiky a obviňování dostávali i dříve perzekvovaní autoři, kterým byl umožněn vstup do oficiální literatury krátce před revolucí (J. Štroblová, J. Šotola a jiní).

Literární kritik Pavel Janoušek považuje krátké a zrychlené období spojené s revolucí za

¹⁹ Především v souvislosti s politickými změnami v Sovětském svazu, tzv. gorbáčovskou perestrojkou

²⁰ JANOUŠEK, Pavel. *Česká literatura v bodě nula aneb Literatura bez dveří*. In Kmen, 5/1990

²¹ Např. JUNGSMANN, Milan. *Obléhání Tróje trvá...* In Nové knihy, 1993/16 nebo JANOUŠEK, Pavel. *Time-out aneb Zhroucená tradice*. In Tvar, 43/1990

²² JANOUŠEK, Pavel. *Time-out aneb Zhroucená tradice*. In Tvar, 43/1990

literární „time-out“ – oddechový čas, kdy literatura na chvíli přerušila „hru“ a věnovala se zaplňování bílých míst. Literární kontinuita, uměle přerušena po roce 68, se za normalizace rozpadla podle vývojových větví na trojí tradici a po revoluci nebyla schopna ani ochotna sloučit se opět v jedinou. Podle Janouška bylo druhým úkolem time-outu literatury přezkoumat svůj hodnotový systém, své dosavadní tradice a normy a najít v nich východisko ke zrodu nové „jediné“ literatury.

Specifické změny vznikaly v návaznosti na nástup kapitalismu. V nově založených nakladatelstvích byla vydávána dříve nedostupná díla nejprve v hojném počtu a prakticky bez omezení, ale poměrně brzy (během roku 1990) začalo o vydání rozhodovat také komerční hledisko, operativnost daného podniku, dohoda s autorem a jiné záležitosti, běžné v soukromě a výdělečně vedeném nakladatelství. Knižní trh se nevyhnul ani četným vydáním pirátských děl.

Období určené vlivem a dosahem revoluce bylo poměrně krátké. Symptomatický pojem pro toto období je „rychlost“ – rychlost příchodu potlačované literatury, rychlost jejího vydávání, rychlost změn ve společnosti (od nadšení a entuziasmu až v některých případech k deziluzi a odmítnutí). V dalším období se měla náhle vzbuzená a otřesená literatura spíše usazovat a „hledat pozice“.

Situace v letech 89–90 nesla tyto znaky:

- Zrušení veškerých režimních omezení a vstup literatury exilové a samizdatové.
- Vydavatelský boom dříve nedostupné literatury.
- Ztráta minulých hodnot a nenalezení nových.
- Změny vydavatelské praxe v souvislosti s nástupem kapitalismu.

2.3 Období první poloviny devadesátých let (1991–1995)

Literatura v první polovině devadesátých let procházela vývojem, který svým dosahem, rychlostí a mnohostranností „rozdal karty“ na mnoho let dopředu, ne-li až dodnes. Důležitým rysem, který se stal příznačným pro příští desetiletí a od kterého se v určitém smyslu odvíjí další znaky literární scény, je postupné rozevírání propasti mezi tzv. vysokou literaturou a čtenářem. Nůžky vkusu se ovšem naplno rozevřely až na konci sledovaného období, tedy v roce 1995.

Léta 1991–93 byla ještě do značné míry ovlivněna předchozím obdobím normalizace a revoluce. Stále byly hojně vydávány dřívější texty původně proskribovaných autorů, nicméně literatura se pomalu začala zbavovat povinností, naložených na ni kvůli zaplňování dosud

neobjasněných míst literární historie, a počala se obracet k současné tvorbě. Největší pozornost byla upřena k autorům bývalého disentu. Očekávalo se od nich nejlépe románové zpracování minulého dvacetiletí, literární vyrovnání se s dobou útlaku a ohýbání charakterů. Tuto objednávku nikdo z autorů nesplnil.

Jako nejvíce životné se ukázaly dva proudy, profilující se v bývalé ineditní literatuře. V letech 1993–1995 můžeme sledovat rozštěpení literatury na výraznou linii tzv. autenticitní prózy a linii prózy experimentální. Autenticitní linie na volání po zpracování minulosti v určitém smyslu odpověděla.

Nejfrekventovanějšími žánry této linie byly formy memoárové a deníkové. Na počátku tohoto směru, pro který se vžil také termíny „konfesijní“ nebo „fakticitní“, stál text Ludvíka Vaculíka *Český snář*, složený z deníkových záznamů a zápisu snů roku 1979. *Český snář* byl ovšem ve své době počinem zcela ojedinělým. Počátkem devadesátých let se textů podobného charakteru objevilo mnohem více – jmenujme *Paměti Václava Černého*, *Celý život Jana Zábrany*, *Teorii spolehlivosti* Ivana Diviše, *Let let* autorské dvojice Hiršal – Grögerová. Zmíněné texty byly „čistými“ představiteli autenticity v literatuře a byly pro to soudobou kritikou velmi oceňovány – měřítkem pro ni nebyla jen estetická kvalita, ale rozměr osobní, mimoliterární pravdivosti. Jako „vyhovující“ požadavku pravdivosti byla uznávána i díla s autobiografickým základem využívající postupů fabulované prózy (tzv. fikční autobiografie). Zařazují se k nim prózy od sebe značně odlišné, i když vycházející z autopsie: Vaculíkova próza *Jak se dělá chlapec*, *Kniha Kraft* Martina C. Putny nebo Hrabalova životopisná trilogie²³.

Obliba autenticitního směru literatury měla své logické podklady. Po letech zamlčování a osekávání pravdy panoval čtenářský hlad po sděleních nijak neupravovaných – ani fabulací –, takzvaně „psaných životem“. Na straně (exilových a disidentských) tvůrců lze za příčinu označit potřebu konfrontace osobní zkušenosti s normalizačně propagandistickým viděním a interpretací skutečnosti.²⁴ Tendence nahrazovat literární fabulaci dokumentem měla poměrně značné důsledky pro literární kritiku, která se rozštěpila na ty, kteří autenticitu vzývali, a ty, kteří poukazovali na absurditu snahy omezit literaturu pouze na fakta.²⁵ Baštou zastánců autenticity se na dlouhé období stal časopis *Revolver Revue* a jeho *Kritická příloha*.

Druhou linii literatury počátku 90. let jsme nazvali experimentální. Tento termín je do značné míry zavádějící a svým obecným významem odkazuje spíše k pokusům avantgardy

²³ *Svatby v domě. Vita nuova. Proluky.*

²⁴ MACHALA, Lubomír. *Česká próza 90. let*. CERM: Brno 1999

²⁵ Někteří zastánci autenticity argumentovali tím, že fikce je něco vymyšleného, tedy falešného, a tím pádem méněcenného a lživého.

nebo postupům francouzského nového románu. Je to však asi nejvhodněji zastřešující pojem pro popsání následujících trendů. Ještě přesnější by možná bylo označení linie na „experimentující“ – tj. snažící se o experiment, o změnu tradičních postupů. Tradicí, která je zde popřena, je klasické vyprávění příběhu.

První přístup, spadající pod tuto experimentální linii, můžeme shrnout pod termín postmoderna. Při vědomí toho, že tento pojem je v současnosti používán v záběru od filozofie k populární hudbě a jeho význam je poněkud vágní, pokusíme se v našem pojetí zaměřit především na obecně platné projevy postmoderny literární. V českém prostředí se postupně projeví tendence k dekonstrukci příběhu, rozbití standardních vyprávěcích postupů; objevilo se míšení „vysokých“ a „nízkých“ žánrů, metatextovost a intertextualita. Jako nejčistší představitel tohoto proudu bývá hodnocen Jiří Kratochvíl, jehož díla vydaná v tomto období²⁶ splňují výše uvedené znaky do detailu. Dále jsou sem s větší či menší mírou přesnosti řazeni Jan Křesadlo, Alexandra Berková, Věra Linhartová a jiní.²⁷

Druhý přístup nazvěme linií imaginativní. K postupům postmoderny, na něž navazuje, přidávala větší díl fantasknosti, snovosti a jazykové lyrizace, chápala svět jako labyrint, neuchopitelný a nepoznatelný. Představiteli této linie jsou Michal Ajvaz a Daniela Hodrová. Poněkud stranou stáli autoři okouzlení mocí slov a jazykových hříček, postmoderní postupy kopírující nesoustavně a spíše bezděčně – Václav Jamek (pseudonym Eberhard Hauptbahnhof) nebo Ivan Wernisch.

Příčiny rozkvětu experimentální a experimentující literatury byly přinejmenším dvojí. První vyplývala ze společenského vývoje, respektive z uvolnění poměrů po revoluci, z nové publikační svobody a z opojení tvůrčími možnostmi.²⁸ Navíc literatura, která ztratila informativní funkci politického a společenského média, byla nucena vrátit se k sobě samé a začít znovu reflektovat své postupy, styly, odlišnosti a jazykové možnosti. Je pochopitelné, že tak činila spíše v extrémech. Druhou příčinu je možné hledat ve výše zmíněné relativizaci hodnot vlastní polistopadové společnosti obecně a s ní i relativizaci síly slova, a tedy i příběhu.

Ačkoliv se zdá, že směry autenticitní a experimentální literatury stály proti sobě, i mezi nimi šlo nalézt řadu styčných bodů. Byla to především touha po tvůrčí svobodě, dominantní role vypravěče (přestože fikčního x autobiografického), potlačování příběhovosti, kumulace

²⁶ KRATOCHVIL, Jiří. *Medvědí román*. Atlantis: Brno 1990. *Uprostřed noci zpěv*. Atlantis: Brno 1992. *Avion*. Atlantis: Brno 1995.

²⁷ MACHALA, Lubomír. *Česká próza 90. let*. CERM: Brno 1999

²⁸ Syndrom „protržení hráze“ – to, co bylo dříve odpíráno, je nyní o to atraktivnější.

otázek směřujících ke smyslu tvorby i života vůbec, hledání nových možností jazyka aj.²⁹ Je přirozené, že oba směry se mohly setkávat a splývat v jediném díle.

Třetí směr, v tomto období prakticky potlačený, nazýváme fabulovaná nebo fikční próza. Důvody jejího vytěsnění jsou několikeré. Podstatná byla obecná nedůvěra k románové fikci, která se zdiskreditovala službou komunistického režimu. V širší souvislosti je tato tendence přiřazována k světovému obratu k non-fiction. Jistou roli hrály i faktory uvedené výše – opojení z formálních možností, které nyní svobodná literatura poskytovala. Na fabulovanou prózu se pohlíželo jako na cosi průměrného a nudného, určeného pro triviální žánry.

Jak bylo uvedeno v úvodu kapitoly, docházelo v polovině devadesátých let k postupnému rozevírání propasti mezi literaturou a čtenářem. Jak tato tendence souvisí s výše popsány trendy? V kontextu autenticitní linie se stalo čtenáři „prubířským kamenem“ vydání textu *Milí spolužáci!* Ludvíka Vaculíka (r. 1995), souboru komentovaných deníkových záznamů z let 1939–1976. Dokumentární hodnota absolutně postavená nad hodnoty estetické i hodnoty čtenářské atraktivity odsoudila text k nečitelnosti.³⁰ Mnohem více se však literatura začala vzdalovat čtenáři v linii postmoderní a fantaskní prózy. Sklony k artifičnosti a lartpoullartismu, jazykové hříčky za hranicí smyslu, odtrženost od reality a především odklon od příběhu – to vše začalo tento směr literatury uzavírat do sebe, jen k malému kroužku sympatizujících „poučených“ čtenářů a teoretiků.

Aleš Haman ve zhodnocení prózy 1990–1995 píše: „Příznačné bylo tedy rozdělení do dvou hlavních linií: jedna směřovala k autenticitě, k bezprostřednímu vyjádření holého existenciálního uplývání. [...] Druhou linií tvořily prózy sázející na rozbití příběhu cestou rafinované hry představových asociací a prolínáním fantaskních vizí a reálných představ. Charakteristické bylo také využívání četných literárních odkazů a míšení stylových rovin. Tradiční příběhová próza [...] se posouvala spíše na okrajovou pozici nebo sklouzávala na pokleslou úroveň.“³¹ Dodáváme, že fabulovaná próza měla vedle literatury lehčího typu své „odbytiště“ především v překladové próze, která se k českému čtenáři začala dostávat v čím dál větším a širším množství.

Situace v první polovině devadesátých let nesla tyto znaky:

- Prohlubování za normalizace vzniklých trendů autenticitní a experimentální literatury.
- Odmítání fabulované prózy a příběhovosti obecně.

²⁹ MACHALA, Lubomír. *Česká próza 90. let*. CERM: Brno 1999

³⁰ MACHALA, Lubomír. *Česká próza 90. let*. CERM: Brno 1999

³¹ HAMAN, Aleš. *Česká beletrie 1990-95*. In *Prozaické surfování*. Votobia: Olomouc 2001

- vzdalování se „obyčejným“ čtenáři.
- sklony k artistnosti, lartpourlartismu u experimentální linie a tlak na co nejvyšší míru pravdivosti u autenticitní.

3. Rozbor literárních trendů v letech 1995–2005 a jejich návaznosti na předchozí období

3.1 1995–2005

V roce 1995 jsme konstatovali rozdělení vysoké literatury na dvě silné linie, z nichž jedna vzývala autenticitu, přirozenost a pravdivost v nejšířším slova smyslu, a druhá naopak postmoderní literárnost, hravost, umělost a jazykové experimentátorství. Tyto trendy se v druhé polovině 90. let dále modifikovaly. Autenticitní směr byl podporován zejména na poli kritiky, kde se jeho zastánci čím dál ostřeji vymezovali proti všemu, co nesplňovalo jejich měřítko „pravdivosti“. Deníkový žánr reprezentoval objemný soubor L. Vaculíka *Milí spolužáci!* nebo deník-exhibice *Smrt režiséra* Igora Chauna, memoárový žánr rozšířily četné paměti herců a vzpomínky lidí spjatých s kulturou – S. Machonin: *Příběh se závorkami*, I.M. Havel – M. Palouš – Z. Neubauer: *Svatojánský výlet*, objevily se ve větším množství vzpomínky na dávnější minulost (R. Vrba – *Utekl jsem z Osvětimi*, A. Palkosková – *Tři životy*, Lustigovy vzpomínkové povídky *Oheň na vodě*).

Jakkoliv příznivě byla autenticitní próza přijímána literární kritikou i čtenářstvem, ve svých znacích se začala měnit a od svých premis začala ustupovat směrem k fikci. Původní fikční autobiografie, opírající se hlavně o autenticitu, se stále více přibližovala fikční próze s autobiografickými prvky. Nezřídka získala až parodický a mystifikační nádech. Takový směr otevřel Martin C. Putna s *Knihou Kraft*, do krajních možností ho dovedl J.A. Pitínský ve své parodické autopsii *Wolker a Bezruč* (a předtím *Praha. Intimní deník hrdiny*) nebo P. Ouředník v mystifikační autobiografii *Rok čtyřadvacet*.³²

Literatura experimentující, postmoderní a fantaskní získala v letech 1995–1997(8) roli nejvýraznější. Díla sem vřazená spojovala především skepse k možnostem objektivního popsání okolní reality, rezignace na vyprávění a relativizace lidského poznání.

Imaginativní směr kladl důraz na jazyk, formální hravost a snovost, sebereflexivnost, metatextovost a autohermeneutiku. Reprezentuje ho *Perumův den* Daniely Hodrové, *Provazochodcův sen* Jana Štolby, *Triptych* Mojžíře Drvoty, dále díla M. Ajvaze, S. Richterové, A. Berkové, aj. Jako zcela nový „fenomén“ lze k tomu směru přiřadit tvorbu

³² MACHALA, Lubomír. *Česká próza 90. let*. CERM: 1999

Jáchyma Topola (jak jeho dřívější *Sestru*, tak pozdější novelu *Anděl*).

Druhý směr se zaměřil především na rozbíjení příběhu, dekonstrukci na části a jejich opětovné skládání do prózy – mozaiky. Takový je *Avion* Jiřího Kratochvila, dále *České taroky* Markéty Brouskové, *Zlodějina* Zuzany Brabcové, *Askiburgion čili kniha lidiček* Petra Rákose. Nahrazení tradiční linie mozaikovou skládačkou souvisí s postmoderní skepsí vůči dějinné (a dějové) kontinuitě.³³ V letech 1997–1998 se tato tendence dále prohubyje ustupováním od formálních premis postmoderny a snahou vybudovat „příběh za příběhem“, banalizovat vnějškovost a dodat mýtický rozměr vnitřním souvislostem. Ústřední příběh se stává podružným pozadím, na němž vyvstává uhrančivá magie detailů rozdrobujících svět na pluralitu fragmentů.³⁴ Prózy Romana Ludvy (*Žena sedmi klíčů*) nebo Milana Kočího (*Trokadero*) jsou někdy označovány jako metafikční.

Jak pro autentický proud, tak pro experimentální linii byla typická obava z komerčnosti, banality a kýče. Jejich artificialita a snaha o formální i filozofickou výlučnost rostly zároveň s tím, jak beletrie „středního proudu“ získávala na čtenářích a mediálním zájmu. Zosobněním „vítězství“ nekomplikované prózy nad uměleckou se stal Michal Viewegh, autor nemalého talentu, ve svých literárních začátcích považovaný za nadějněho příslušníka postmoderního proudu literatury. Po úspěchu autobiografického románu *Báječná léta pod psa* se vydal novou cestou v novele *Výchova dívek v Čechách* a románu *Účastníci zájezdu*, kde se stylizuje do satirického pozorovatele a vypravěče, hodnotícího poměry a lidské vztahy aktuální doby. S těmito díly Viewegh pomalu začíná ustupovat směrem k nenáročnému čtenáři a próze zábavního typu, jakkoliv je „komerčnost“ a tematická nekomplikovanost výše zmiňovaných textů problematizována autorovými literárně sofistikovanými postupy – především v rovině vypravěče a v metatextových a autohermeneutických pasážích.³⁵

I s ohledem na tvorbu M. Viewegha musíme upozornit na stoupající četnost zobrazování aktuální přítomnosti v literatuře. Vyhraněný typ reflexe přítomnosti, tj. reflexe politické situace, se projevila především na konci devadesátých let (Michal Viewegh – *Báječná léta s Klausem*, Miloš Urban – *Paměti poslance parlamentu*, Eva Kantůrková – *Nečas*, aj.)³⁶. Umělecká literatura se do přítomnosti obracela také, avšak s podstatně větší dávkou skepse, pesimismu a také fantasknosti a humoru. Jmenujme *Veselou bídu* Václava Kahudy, *Poslední*

³³ HAMAN, Aleš. *Próza 95*. In *Český literární almanach*, Praha 1996

³⁴ HAMAN, Aleš. *Próza 95*. In *Český literární almanach*, Praha 1996

³⁵ PŘIBÁŇOVÁ, Alena. *Čtenář a vypravěč v české próze devadesátých let: strategie vyprávění v románech Jiřího Kratochvila a Michala Viewegha* [rukopis].

³⁶ z přednášky Petra A. Bílka *Soudobá česká literární tvorba v kontextových souvislostech: Stejně literární texty, jiný literární život*.

bourbon Bohuslava Vaňka-Úvalského a svým způsobem i *Anděla* Jáchyma Topola.

Nové bylo také zachycení minulosti. Oproti trendu první poloviny 90. let, kdy převažovalo zachycení normalizačních let s přístupem tvrdě kritickým a často autobiografickým až autentickým, považující zmíněné dvacetiletí za dobu temna a pokoření člověka, vystoupily po roce 1995 autoři s pohledem méně kritickým, zato více ironickým a tragikomickým, neseným v duchu nostalgie. Tento přístup předznamenal M. Viewegh v *Báječných letech pod psa*. Častý je pohled skrze hledisko dospívajícího nebo dítěte. Typickou je próza *Hrdý Budžes* Ireny Douskové, dále *Babičky* Petra Šabacha, *Zahrada dětství zvaná Eden* Evy Kantůrkové nebo dřívější *Díky za každé nové ráno* Haliny Pawlowské.

V letech 1998–2000 se dostává do popředí příběh. V nových edicích zaměřených na debutující prozaiky publikuje generace tehdejších třicátníků, autorů nepříliš ovlivněných předrevolučními tendencemi a tlaky. Důležitým momentem se stává zjištění, že postmoderna není pro tyto spisovatele autorským gestem, ale pouze přirozeným inventářem postupů a nápadů, užitečných pro stavbu vyprávění. Jakkoliv tedy jejich díla nesou znaky postmoderny, zařadíme je ke klasické fikční próze. Za signifikantní považujeme prózy Miloše Urbana (částečně *Poslední tečka za rukopisy; Sedmikostelí*), které poučeně pracují s intertextualitou, mystifikací a ironií, ale příběh vedou tradičně, mají silného fiktivního vypravěče a graduji od expozice k pointě. Charakteristické je i míšení vysokých a nízkých stylů. Díla se nevyhýbají zábavnosti, tvůrčím způsobem čerpají z příběhu s tajemstvím, detektivky, thrilleru, a jiných žánrů populární literatury, dále např. v prózách Jana Jandourka *V jámě Ivové; Když do pekla, tak na pořádné kobyle* nebo Petra Motýla *Spratek a krásná Damuše*.

Poněkud stranou všech směrů stojí tetralogie Vladimíra Macury *Ten, který bude*.³⁷ Významné dílo literárního vědce, aplikujícího hluboké znalosti literatury i historie na své tvůrčí psaní, je dějově zakotveno v době národního obrození, ale skrze autopsii i fikci vloženou mezi ověřená fakta promlouvá k přítomnosti. Vytvářeno bylo od období normalizace až po autorovu smrt v roce 1999. Lze říci, že Macurovo dílo v sobě obsahuje všechny složky výše popsaných obecných trendů.

Aleš Haman ke konci devadesátých let poznamenává: „Experimentální próza, destrující epický syžet úvahami o možnosti vyprávění a odvádějící čtenáře do světa snových halucinací a fantaskní obraznosti, pozvolna vyčerpává svůj tvořivý potenciál. Jako by se próza chtěla vracet z mezních krajín imaginace a sebereflexe na půdu životní empirie s tím, jak se

³⁷ *Informátor, Komandant, Guvernantka, Medikus.*

vyprazdňuje smysl její subverzivní revolty proti tvárným konvencím a ideologickým dogmatům komunistického establishmentu a jak v autorech vzniká potřeba objevovat a ztvárňovat novou zkušenost.³⁸ „Nejrozsáhlejší a stále ještě nejproduktivnější skupinu představuje próza hravě imaginativní a ironicky mystifikující, zkrátka postmoderní; [...] světy stvořené ze slov, rozrušující hranice mezi fikcí a skutečností, snem a bdělostí, iluzí a zkušeností. Svádějí a zavádějí čtenáře do světa klamu a zdání, v němž se nemožné prolíná s pravděpodobným, do světů vybudovaných na magické podmanivosti slov.“³⁹ Dodáváme znovu, že některá díla splňující kritéria této definice považujeme spíše za prózy ve smyslu klasické fikční fabulace, než za díla postmoderny.

3.2 2000–2005

Léta 2000–2005 rámuje poslední pětiletí vývoje české prózy. Objektívni pohled „shora“ je obtížný nejen pro velice malý časový odstup od sledovaných událostí, ale i pro způsob vývoje literatury v tomto období. Literatura se rozštěpila na velké množství směrů, žánrů, kontextů a nakonec i jednotlivých typů textů a autorů. Vyhraněné trendy počátku devadesátých let zanikly ve všeobecném smíšení vlivů, tlaků a společenských objednávek.. Tento oddíl bude zpočátku především popisem konkrétních jevů, v jejichž závěrečném shrnutí se pokusíme vyslovit obecné směřování literatury posledních pěti let.

Nejvýraznějším znakem toho období se stal nebývalý nárůst vlivu médií na utváření povědomí společnosti o literatuře. Periodika, zabývající se literaturou soustavně a kriticky⁴⁰, ztratila v průběhu devadesátých let drtivou většinu svých dřívějších čtenářů a oslovují jen velice malý okruh recipientů. Média s širší čtenářskou obcí uchopila funkci informovat o literatuře po svém.

Média časopiseckého typu⁴¹ se v průběhu 90. let zkomercionalizovala, jejich dosah značně vzrostl a jejich obsah začal být aktivně přizpůsobován co nejširšímu počtu čtenářů. „Vysoká“ literatura uměleckého typu zde neměla místo – nebyla dost atraktivní. Naopak informační „odbytiště“ zde našla beletrie středního proudu a především její autoři, mediální zájem zhusta aktivně podporující. Téměř nulový informační dosah odborných periodik na společnost proti značnému vlivu těchto médií měl za důsledek závažný jev. Umělecká literatura, kterou definuje vysoká estetická hodnota, jazyková a formální originalita nebo témata vyslovující se k závažnějším rovinám lidského bytí, a která obecně předpokládá

³⁸ HAMAN, Aleš. *Próza 98 – Hlubinné pohyby pod hladinou*. In *Nové knihy*, 17/1999

³⁹ HAMAN, Aleš. *Hrst próz z minulého roku*. In *Nové knihy*, 24/2000

⁴⁰ Host, Tvar, Literární noviny, *Nové knihy*, Aluze, Česká literatura, Revolver Revue

⁴¹ *Společenské magazíny, life-styleové časopisy, časopisy pro ženy, bulvár.*

určitou čtenářskou vyzralost, přestala pro určitou (poměrně velkou) část společnosti „existovat“. Autoři této literární úrovně – stejně jako jejich texty – se stali vpravdě neznámými, bez možnosti kontaktu s obyčejnými čtenáři a bez reálného způsobu, jak tento stav zvrátit. Tuto situaci podporuje i fakt, že české střední školství neposkytuje téměř žádný prostor pro výklad nejnovější české literatury. Domníváme se, že v důsledku spojení výše uvedených faktorů nedokáže většina českých občanů vyjmenovat prakticky žádné současné představitele „vysoké“ literatury. Naopak jako „jedinou“ literaturu vnímají beletrii lehčího typu⁴², o níž informují výše zmíněná časopisecká média.

Tuto situaci do určité míry modifikuje způsob informování médií deníkového typu.⁴³ Také se orientují na prodejnost a atraktivitu vybraného subjektu, ale snaží se reflektovat i autory vyšší literární úrovně. Výběrem autorů a textů, o nichž píší, se blíží literárním periodikům, liší se však přístupem, který je podstatně méně kritický. Výběr je určován především potenciální mediální přitažlivostí autora jako osobnosti než kvalitou jeho textu. V souvislosti s konkrétním autorem, který na určité období ovládne „pole zájmu“, se informace často opakovaně váží na jediný subjekt. Vzniká tak fenomén „spisovatel na jeden rok“.⁴⁴ Povědomí společnosti na krátkou dobu přijme jméno reprezentanta vysoké literatury, protože je mu mnohokrát opakováno, ale po odeznění zájmu, popř. příchodu nového „jednoročního“ autora, je jméno opět zapomenuto.

V určitém smyslu *mimo* mediální zájem se umělecká literatura ve svých dříve naznačených směrech dále vyvíjela. Alešem Hamanem konstatovaný ústup experimentální prózy a dominance imaginativní a obecně fikční linie se dále modifikuje. Literární experiment v posledním pětiletí zaznamenal výrazný pokles autorského zájmu. V jeho duchu pokračují např. Michal Ajvaz (*Prázdné ulice*) a Daniela Hodrová (*Komedie*), kteří však v této linii tvoří především ze svého autorského naturelu než v souvislosti s trendem. Jiří Kratochvíl, v 90. letech význačný představitel postmoderního proudu, ustupuje směrem k příběhovosti a klasické fabulované próze (*Truchlivý Bůh, Lehni, bestie!*).

Autoři povětšinou mladší generace už vnímají příběhovost jako premisu. V duchu klasické stavby příběhu se silným vypravěčem tvoří M. Urban (*Hastrman, Stín katedrály*), H. Androniková (*Zvuk slunečních hodin, Srdce na udici*), J. Hájíček (*Dobrodruzi hlavního*

⁴² Michal Viewegh, Petr Šabach, Halina Pawłowska, Iva Pekárková, I. Obermannová.

⁴³ Mladá Fronta DNES, Lidové noviny, Právo (mimo jeho páteční přílohu *Salon*, která však čítá pouze čtyři strany).

⁴⁴ Autor pojmu Petr A. Bílek. Z přednášky *Literatura se stala terčem mediální manipulace*. Za „spisovatele na jeden rok“ považuje například Petru Hůlovou, Květu Legátovou, Jaroslava Rudiše, aj. Zmiňovaní autoři přirozeně tvoří dále, ale zájem o ně už není zdaleka tak velký.

proudu, Selský baroko), A. Bajaja (*Zvlčení*), K. Legátová (*Želary, Jozova Hamule*). Jiní kladou důraz na ich-formu s větší či menší mírou autobiografičnosti – E. Hakl (*Intimní schránka Sabriny Black, O rodičích a dětech, O létajících objektech*), J. Balabán (*Kudy šel anděl, Možná že odcházíme*), J. Topol (*Noční práce, Kloktat dehet*), J. Rudiš (*Nebe pod Berlínem*), P. Brynz (*Patriarchátu dávno zašla sláva*), V. Třešňák (*Melouch*) i P. Hůlová (*Paměť moji babičce, Přes matný sklo, Cirkus Les Mémoires*). Časté je využívání postmoderní intertextuality, míšení žánrů, střídání vypravěčských rovin nebo hledisek. Charakteristický je odstup od „velkých“ témat, naopak nejčastější je soustředění na vnitřní svět hrdiny, na předivo fikčních vztahů. Autoři se také zřetelněji orientují na možnosti publikování v zahraničí: řada textů přestává oslovovat pouze domácí kontext s jeho reáliemi i problémy, ale usiluje o univerzální příběh, v němž české prostředí funguje jen jako kulisa.⁴⁵

Souvisí vliv médií s trendy v umělecké literatuře? Domníváme se, že ano. Proud střední beletrie se znaky klasického, formálně nekomplikovaného způsobu vyprávění s množstvím fikčních postav a autobiografickým fikčním vypravěče byl upřednostněn médií i širokou veřejností. Autoři s vyššími uměleckými ambicemi mohli své literární zaměření prezentovat nejlépe odlišením od tohoto proudu, demonstrací své jinakosti a „uměleckosti“, zacílením na exkluzivního čtenáře, využitím těch prostředků, kterých se beletrie lehčího typu nevšimá.

Tato snaha byla znesnadněná směřováním obou linií k fikční próze zaměřené na příběh, na vyprávění. Vysoká literatura, nedobrovolně určená za menšinovou a „aristokratickou“, sáhla po těchto postupech: užití originálního, někdy až expresivního autorský jazyk, užití komplikovaného syžetu, neobvyklého hlediska vypravěče nebo kontroverzního tématu. Tradiční vyprávění, čerpající svou sílu pouze z námětu, se v umělecké próze v letech 2000–2005 prakticky neobjevuje.

Znaky literatury posledního desetiletí jsou tyto:

- Postupné vyčerpávání experimentální linie, obrat k příběhu a sblížování s fabulovanou prózou.
- Nástup mladší generace autorů, která již na příběh klade důraz.
- Vzrůst obliby beletrie lehčího typu a její dominance v médiích, splývání jejího významu s pojmem „literatura“ (pro většinu společnosti).
- Snaha umělecké literatury odlišit se výraznými tématy, formou i jazykem od beletrie středního proudu.

⁴⁵ BÍLEK, Petr. A. Úvodní studie ke *Slovníku českých spisovatelů*, Libri 2005, 2. přepracované a doplněné vydání.

4. Popis nejvýraznějších vyzorovaných trendů, jejich vývoj a znaky.

Popsali jsme vývojové trendy posledních patnácti let. Je zřejmé, že postupem času rostla jejich roztržitost a nejednoznačnost, až se v roce 2005 zdá určení jejich typologie takřka nemožné. Přesto jsme v jednotlivých oddílech zaznamenali několik opakujících se motivů, které – zjednodušené na nejobecnější znaky – budeme považovat za platné trendy nové české prózy. Je to linie autenticitní literatury, linie experimentální, která pod sebe zahrnuje podtyp postmoderní a imaginativní prózy, a linie fabulované (fikční) prózy.

V tomto oddíle stručně shrneme jejich přibližný vývoj ve třech sledovaných časových úsecích a popíšeme jejich znaky.

4.1 Autenticitní próza

První polovina devadesátých let se nesla ve znamení autenticitní literatury. Rozmach zažila čistá autenticita deníkového a memoárového typu. I fikční autobiografie kladou důraz především na „pravdivost“. V druhé polovině čistá autenticita mírně ustupuje a nástup zaznamenává fikční autobiografie se zřetelným příklonem k fikci. Po roce 2000 tento trend postupuje a modifikuje se ve fikční literaturu s autobiografickými prvky.

Díla autenticitní nesou tyto znaky:

- Často mají žánr deníku nebo memoáru.
- Zpravidla dodržují chronologii událostí, většinou se nepokoušejí o jazykové nebo formální experimentování.⁴⁶
- Děj vychází především z příběhu, který „napsal život“.

Ostatní charakteristiky, které se pojí s většinou čistě autenticitních děl vydávaných na počátku devadesátých let, jsou obecně platné jen do určité míry. Je to například přísně kritické vymezení se proti komunistickému režimu nebo relativně otevřené vykreslování osob z okruhu disentu.

4.2 Experimentální próza

Literární experiment sahá až do normalizace, vyvíjel se hlavně v průběhu devadesátých let. Na konci dekády získává dominantní postavení, ale zároveň se stahuje ze svých extrémních poloh a vrací se k příběhu. Tento směr se dále prohlubuje po roce 2000. Postmoderna se stává

⁴⁶ Pokud není podmíněn osobností autora: příkladně básnickost *Teorie spolehlivosti* básníka I. Diviše, profesní slang v *Pestrých vrstvách* I. Landsmanna.

inventářem postupů, kterých využívají autoři fabulované prózy.

Díla experimentálního proudu nesou tyto znaky:⁴⁷

- Snaží se o rozbití (tzv. dekonstrukci) tradičních vyprávěcích postupů; zdůrazňují svou umělost a literárnost.
- Často obsahují metatextové a autohermeneutické pasáže, pracují s intertextualitou.
- Zkoumají možnosti jazyka.
- Často dochází k míšení žánrů „vysokých“ a „nízkých“

Je nutné dodat, že jakkoliv je příběh v experimentálním (postmoderním) díle dekonstruován, není zrušen. Jeho čtenářská percepce je znesnadněna zcizujícími efekty a odváděním od linie vyprávění, ale ve své podstatě je zde trvale přítomen.

4.3 Fabulovaná próza

Fikční próza nebo jinak próza románového typu byla v první polovině devadesátých let výrazně upozaděna. Určeno jí bylo místo jen v triviální literatuře; pro uměleckou literaturu měla být zdiskreditována svou úlohou v minulém režimu. V druhé polovině devadesátých let se vrací v projevech obou „konkurenčních“ linií i v nové vlně beletrie středního proudu. Po roce 2000 zaznamenává rozvoj ve všech úrovních literatury.

Znaky fikční prózy jsou tyto:

- Děj je zasazen do fikčního (vymyšleného) světa, postavy nemají žádný přímý živoucí obraz v realitě.
- Využívá se tradičních vyprávěcích postupů, výstavba textu pracuje s gradací děje a zápletkou směřující k pointě
- Je žádoucí ztotožnění s fikční postavou nebo vypravěčem

V záměru sledovat napětí mezi póly fikční literatura–autenticita vkládáme tabulky ilustrující postavení jednotlivých trendů na této škále.

1990–1995

⁴⁷ Podle Terryho EAGLETONA (*Úvod do literární teorie*. Triáda: Praha 2005) jsou znaky postmoderního díla tyto: „Je arbitrární, eklektické, hybridní, decentralizované, proměnlivé, nespojitě a pastišovitě. Věrně zachovává zásady postmoderny, a zavrhuje proto metafyzickou hloubku v zájmu umné nehlubokosti, hravosti a nedostatku afektu, umění rozkoše, povrchů a pomíjivých vášní.“

Anglista Martin HILSKÝ jmenuje tyto znaky: splyvání reality a fikce, základní odmítnutí totalizujícího výkladu reality, splyvání tzv. vysoké kultury a literatury s literaturou a kulturou populární, návaznost na prastaré mýty a pohádky, silná tendence k sebereflexivnosti, textuality, odhalování vlastní metody a jazykové hry.

AUTENTICITA	FIKCE
čistá autenticita fikční autobiografie	postmoderní próza imaginativní próza

1995–2000

AUTENTICITA	FIKCE
(čistá autenticita)* ----- > fikční autobiografie	(fabulovaná próza)
----- > postmoderní próza	
----- > imaginativní próza	

2000 – 2005

AUTENTICITA	FIKCE
	fabulovaná próza
	----- -> fikční autobiografie
	-----> (postmoderní próza)
	-----> (imaginativní próza)

* závorky () naznačují nejednoznačnost trendu: ustupuje nebo vzniká

5. Literární ocenění a jejich laureáti.

Pro komparaci obecných trendů v nové české literatuře s trendy vyzorovanými v udílení literárních cen je nutné tyto charakterizovat. Nejdříve podáme přehled o jejich historii, kategoriích, složení poroty, způsobu volby vítěze, potenciální finanční prémii a dosavadních laureátech. Kromě námi vybraných čtyř ocenění se v Čechách udílí řada dalších cen, ovšem s menší publicitou a literární prestiží. Většina z nich je vyhraněna oborově – např. cena za překladatelské dílo⁴⁸, cena za nejkrásnější knihu⁴⁹, cena za nejlepší dětskou knihu⁵⁰, apod. Ceny, které takto vyhraněny nejsou a udílejí se za původní české dílo, zpravidla nerozlišují kategorie poezie a prózy.

V druhé části oddílu se pokusíme odhalit důvody udílení literárních cen, faktory, které volbu ovlivňují, a způsob, jakým tyto faktory působí v českém prostředí.

5.1 Státní cena za literaturu

Státní cena za literaturu byla prvně udělena v roce 1920 jako výraz ocenění přínosu k národní literatuře. Znovu obnovena byla v roce 1995 jako ohodnocení významného literárního díla

⁴⁸ Cena za nejlepší překladatelské dílo. Udílí Ministerstvo kultury.

⁴⁹ Cena za nejkrásnější českou knihu. Udílí Památník národního písemnictví.

⁵⁰ Cena Zlatá stuha. Udílí Obec spisovatelů, Klub ilustrátorů a česká sekce IBBY.

nebo dosavadní literární tvorby. Státní cena se týká pouze původní české tvorby. Ceny vyhlašuje Ministerstvo kultury.

Porota se skládá ze sedmi lidí, odborně se vztahujících k literatuře. Do roku 2003 byla díla nominována pouze členy poroty, od roku 2003 včetně jsou díla nominována občany a porota z nich pouze vybírá vítěze. Hlasování probíhá pomocí součtu preferenčních hlasů pro jednotlivá díla.

Ceny jsou udělovány každoročně k 28. říjnu. Finanční prémie je udělována ve výši 250 000,- Kč.

Ceny za prózu v jednotlivých ročnících:

1995 Ivan DIVIŠ – Teorie spolehlivosti

1998 PhDr. Vladimír MACURA, DrSc. – Guvernantka a soubor esejů Český sen

2001 Věroslav MERTL – Hřbitov snů

2002 Květa LEGÁTOVÁ – Želary

2004 Petr BRYCZ – Patriarchátu dávno zašla sláva

2005 Edgar DUTKA – Slečno, ras přichází

5.2 Cena Jaroslava Seiferta

Cena Jaroslava Seiferta byla zřízena Nadací Charty 77 v roce 1986. Uděluje se za vynikající básnické či beletristické dílo vydané nebo jinak zveřejněné v České republice nebo v zahraničí v posledních třech letech

Ceny vyhlašuje nadace Charty 77. Porotu tvoří odborníci, teoretici a kritici. Ceny jsou udělovány každoročně, vždy 22. září v předvečer narozenin Jaroslava Seiferta. Ocenění se pojí s částkou 300 000,- Kč.

Ceny za prózu v jednotlivých ročnících:

1992 Josef HIRŠAL – Píseň mládí

1993 Bohumil HRABAL – trilogie Svatby v domě, Vita nuova, Proluky

1994 Milan KUNDERA – Nesmrtelnost

1999 Jiří KRATOCHVIL – Noční tango

2005 Michal AJVAZ – Prázdné ulice

5.3 Magnesia Litera

Knižní cena Magnesia Litera se uděluje od roku 2002. Oceňuje původní české knihy i knihy

překladové. Ceny uděluje v kategoriích Litera za nakladatelský čin, Litera za překladovou knihu, Litera za populárně naučnou literaturu, Litera pro objev roku, Litera za poezii, Litera za prózu, Litera za dětskou knihu, Litera za přínos české literatury a hlavní cena Magnesia Litera za knihu roku.

Ceny vyhlašuje Občanské sdružení Litera, které pod sebe pojí tyto svazy a instituce: Akademie věd ČR, České centrum PEN klubu, Obec překladatelů, Obec spisovatelů, Svaz českých nakladatelů a knihkupců, česká sekce IBBY⁵¹ a Nadace Český literární fond.

Porota se skládá ze šesti odborných porot, které nominují výše zmíněné instituce. Tyto odborné poroty vyhlásí nominace v příslušných kategoriích. Ve druhém kole o vítězích rozhodují hlasováním všichni členové poroty bez ohledu na odbornost.

Ceny jsou udělovány každoročně, vždy na začátku druhého čtvrtletí roku za rok předcházející. Hlavní ocenění Magnesia Litera – Kniha roku je spojena s finanční premií ve výši 200 000,- Kč.

Ceny za prózu v jednotlivých ročnících:

2002 Miloš URBAN – Hastrman

2003 Emil HAKL – O rodičích a dětech

2004 Antonín BAJAJA – Zvlčení

2005 Jan BALABÁN – Možná že odcházíme

5.4 Anketa Lidových novin Kniha roku

Jako jediná ze čtyř sledovaných není tato cena oceněním v pravém slova smyslu. Anketa Lidových novin je tradičním dotazníkem, obnoveným roku 1991. Nominovat se mohou díla česká i zahraniční, a to i non-fiction.

Vítězné dílo určuje součet velkého počtu hlasů respondentů, které oslovují Lidové noviny. Nejčastěji jsou to lidé s literaturou svázaní, teoretici i spisovatelé. Často odpovídají i odborníci na historii, kunsthistorici, publicisté a lidé spjatí s kulturou.

Vítězství Ankety se nepojí s žádnou věcnou ani finanční odměnou.

Ceny za prózu v jednotlivých ročnících:

1992 Jan ZÁBRANA – Celý život

1993 Milan KUNDERA – Nesmrtelnost

⁵¹ IBBY = International Board on Books for Young People = Mezinárodní sdružení pro dětskou knihu.

- 1994 Ivan DIVIŠ – Teorie spolehlivosti
 1995 Vlastimil TŘEŠŇÁK – Klíč je pod rohožkou
 1999 Ivan LANDSMANN – Pestré vrstvy
 2001 Patrik OUŘEDNÍK – Europeana
 2002 Petra HŮLOVÁ – Paměť mojí babičce
 2003 Pavel JURÁČEK – Deníky 1959–1974
 2004 Jan BALABÁN – Možná že odcházíme

6. Vřazení vítězných děl do vybraných trendů

Aby bylo možné sledované tituly vřadit do výše stanovených trendů (fabulovaná / experimentální / autenticitní próza), je potřeba daná díla alespoň krátce charakterizovat. Přibližný tvar medailonu bude „forma, obsah, zvláštní znaky, znaky ukazující k trendu“.

V charakteristikách budeme vycházet především z kritik a recenzí v odborném tisku⁵², monografií⁵³, z vybraných literárních příruček a slovníků⁵⁴ a z vlastní četby.

Státní cena za literaturu

DIVIŠ Ivan – Teorie spolehlivosti, uděl. 1995

Rozsáhlá kniha krátkých prozaických textů, deníkových záznamů, komentářů, záznamů snů a glos. Mapuje básníkův život od šedesátých let prožitých v Čechách, následujících dvacet let v německém exilu a počátek devadesátých let v Čechách i v Německu. Poznámky vznikaly jako přímé dobové záznamy, řadí se do nejčistší linie autenticitního proudu. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
		Diviš – Teorie spolehlivosti

MACURA Vladimír – Guvernantka, uděl. 1998

Třetí díl románové tetralogie *Ten, který bude*. Autor zde stejně jako v celém souboru respektuje doložená fakta, ale historický materiál spojuje s aktuálními problémy i autopsií. Tématem je mu život a osobnost Čelakovského manželky Antonie. Motívem románu je elegie, přítomná ve formě i peripetiích děje. Výrazná demystifikace národního obrození, ironické traktování, relativizace dosavadního poznání o minulosti – to vše hovoří především ve prospěch postmoderního nazírání. →

⁵² Aluze, Host, Literární noviny, Nové knihy, Tvar a medailony spisovatelů na webu ministerstva kultury o české literatuře (www.czlit.cz)

⁵³ KOSKOVÁ, Helena. *Milan Kundera*. H &H: Jinočany 1998.

⁵⁴ Viz kapitola 8.: Seznam literatury

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
	Macura – Guvernantka	

MERTL Věroslav – Hřbitov snů, uděl. 2001

Společenský román. Autor sleduje dějinné zvraty české historie (od protektorátu přes 60. léta a normalizaci k polistopadové euforii) na konkrétních osudech fiktivních postav. Silný příběh je ozvláštněn prolínáním časových rovin, román obsahuje „knihu v knize“ – rodinnou kroniku psanou jednou z postav. Obsažené příběhy slouží především jako základ pro úvahy, hodnotící a ohlíživé zvažování. Schéma knihy je promyšlené, počet kapitol odpovídá čtrnácti zastavením Kristovým na křížové cestě. V našem vřazení kniha na jedné straně náleží k fabulované próze důrazem na příběh a fikčnost postav, k postmoderně poukazují intertextuální postupy a využití děje coby platformy pro autorovy úvahy. Vzhledem k osobnosti autora se přikláníme spíše k fabulované próze. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
Mertl – Hřbitov snů		

LEGÁTOVÁ Květa – Želary, uděl. 2002

Deset povídek, tematicky úzce svázaných. Autorka popisuje život obyvatel pohorské vsi v předválečných letech, v každé povídce užívá jiného vypravěčského hlediska. Postavy volně přecházejí mezi povídkami, jejich charakter je utvářen v průběhu celé sbírky. Baladické povídky jsou psány čistým vypravěčským slohem, jednoznačně se odkazující k tradici realistické fikční prózy. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
Legátová – Želary		

BRYCZ Pavel – Patriarchátu dávno zašla sláva, uděl. 2004

Románová sága ukrajinské rodiny, mapující osudy čtyř generací. Er-formou podané vyprávění střídavě sleduje příslušníky jednoho rodu v různých fázích jejich životů, tragikomickým pohledem se snaží dopátrat změny mužské duše za jedno století. Přiznaná fikčnost postav, silná dějová linka a tradičně pojatá funkce vypravěče ukazují k fabulované próze. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
Brycz – Patriarchátu dávno...		

DUTKA Edgar – Slečno, ras přichází, uděl. 2005

Román. Příběh vyprávěný očima feny Bojany, komentující život svůj i svých lidí, komunity českých emigrantů v Austrálii. Do hlavní postavy emigrantky Nely, která utekla v 50. letech přes hranice z vězení a nechala za nimi své děti, autor projektuje osudy a vlastnosti své opravdové matky. Příběh se dotýká otázek kolem hranic svobody, života a smrti, lidské duše. Silné fikční vyprávění.

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
Dutka – Slečno, ras přichází		

Cena Jaroslava Seiferta

HIRŠAL Josef – Píseň mládí, uděl. 1992

Experimentální vzpomínková kniha. Autor vzpomíná na své mládí i na dobu před svým narozením, část vzpomínek je autobiografických, část skládá ze vzpomínek rodičů a blízkých. Převratné je především pojetí knihy, koncipované jako vyprávění opatřené vysvětlujícími poznámkami a dále poznámkami k poznámkám. Metajazyková reflexe samotného aktu vyprávění, vyjádřená složitým aparátem, dělá z jinak silně autenticitního díla text významný pro proud experimentální. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
	Hiršal – Píseň mládí	

HRABAL Bohumil – trilogie Svatby v domě, Vita nuova a Proluky, uděl. 1993

Memoárová trilogie. První díl byl započat už v sedmdesátých letech. Autor novátorsky pojatých pamětí využil pohledu své manželky Elišky k zachycení vlastního života. Zprostředkovávají události z Hrabalova života od poloviny 50. let do začátku sedmdesátých; jeho názory na umění i na vlastní tvorbu. Jsou zachyceny též osudy spisovatelových přátel a jeho blízkých. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
	Hrabal – trilogie Svatby...	

KUNDERA Milan – Nesmrtelnost, uděl. 1994

Poslední román M. Kundery psaný česky. Na příběhu postavy, kterou nechá stvořit z gesta, vyjadřuje autor svůj skeptický pohled na současnost v promyšlené stavbě, kde každý detail musí odpovídat celku. Skutečnost nevnímá jako pevnou danost, ale jako prostor, v němž se

stále něco děje.⁵⁵ Text obsahuje pasáže týkající se samotného tvůrčího aktu psaní; autor komentuje jednání postav, deklaruje svou moc nad celým příběhem. Kundera sám se otevřeně a opakovaně hlásí k postmodernismu. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
	Kundera – Nesmrtelnost	

KRATOCHVIL Jiří – Noční tango aneb Román jednoho léta z konce století, uděl. 1999
 Román pamfletického charakteru, beletrizovaný společenský a politický komentář. Autor pro svou výpověď užívá postupů postmoderny prověřených ve svých dřívějších textech. V textu-laboratoři opakovaně zkoumá funkce, variabilitu a vzájemnou zaměnitelnost jednotlivých složek a prvků příběhu. Sám autor dílo považuje za rozloučení s postmoderním žánrem, za ukázkový soubor svých románových postupů, demonstrovanou metodu a také už vlastně zlou parodii na jeho vlastní romány.

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
	Kratochvil – Noční tango...	

AJVAZ, Michal – Prázdné ulice, uděl. 2005
 Román vystavěný na půdorysu detektivky. Na počátku vypravěč – spisovatel v tvůrčí krizi – nalezne při procházce okrajem města podivný předmět – dvojité trojzubec. Jeho hledání se stane katalyzátorem fantaskního děje, provázeného magickými postavami, místy a událostmi. Veškeré tajemství se skládá do rébusu, ve kterém je nakonec vše vysvětleno. V zatím posledním románu autor pokračuje v rozvíjení svých starších postupů a východisek – autohermeneutice, odkazům k filozofii, relativizace veškerého poznání. Prohlubuje své imaginativní vidění reality. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
	Ajvaz – Prázdné ulice	

Magnesia Litera

URBAN Miloš – Hastrman, uděl. 2002
 Autor ve dvou knihách vypráví příběh barona de Caus, hastrmana z dávných časů. Sledujeme jeho osudy nejdříve v 19. století, potom v současnosti. Kniha se dotýká dávných mýtů, úcty k přírodě a trestu, který hrozí za její ničení. Přítomno je množství intertextuálních odkazů, všechny ale slouží silnému a tradičně stavěnému příběhu. →

⁵⁵ KOSKOVÁ, Helena. *Milan Kundera*. H &H: Jinočany 1998.

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
Urban – Hastrman		

HAKL Emil – O rodičích a dětech, uděl. 2003

Román líčí setkání dvaadvacetiletého autora se svým otcem. Zaznamenává jejich vzájemný rozhovor, který se odehrává během jednoho odpoledne a večera. Kniha nese autobiografické prvky, ale spíše než odraz přímých událostí vychází z obecné životní empirie. Svou fikčnost nezastírá. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
Hakl – O rodičích a dětech		

BAJAJA Antonín – Zvlčení, uděl. 2004

Romaneto. Autor nahlíží do života dvou rodin: lidské a vlčí. Tu vlčí vyhnali lovci a pastevci ze Slovenska do moravských Karpat, kde se postupně zabydluje. Protože se chová obezřetně, žijí rodiny odděleně, každá ve vlastním světě. Jejich příběhy se však pokradmu přibližují, až dojde k tajemnému prolnutí. Kdesi v pozadí je slyšet baladický tón starých legend. Syžet je komponován rafinovaně. Úsporný, nepatetický styl nepostrádá lyrické zbarvení a zvýrazňuje působivost příběhu. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
Bajaja – Zvlčení		

BALABÁN Jan – Možná že odcházíme, uděl. 2005

Soubor povídek kratšího rozsahu. V sevřených textech se objevují postavy lidí na životním pomezí; lidí v okamžiku, kdy je jejich existence znejistěna. Autor píše až strohým stylem, graduje příběhy bez patosu a spěchu, zato klade důraz na závěrečnou katarzi. Povídky představují čisté fikční vyprávění. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
Balabán – Možná že...		

Anketa Lidových novin – Kniha roku

ZÁBRANA Jan – Celý život, uděl. 1992

Ucelené vydání deníkových zápisků, které se rozprostírají téměř celým obdobím komunistického režimu, zahrnují nejen reflexi dobových událostí, ale jsou i jistým oknem do duše tohoto českého básníka a překladatele. Nepatří vůbec ke strohým faktickým

poznámkám, ale glosují vnitřní hnutí, představy, jež se před našima očima mění v básně. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
		Zábrana – Celý život

KUNDERA Milan – Nesmrtelnost, uděl. 1993

Viz výše.

DIVIŠ Ivan – Teorie spolehlivosti, uděl. 1994

Viz výše

TŘEŠŇÁK Vlastimil – Klíč je pod rohožkou, uděl. 1995

Román. Beletrizovaná výpověď emigranta o cestě světem a návratu domů. Autor v autobiografické postavě pan Praga popisuje zážitky z doby revoluce v roce 1989, které prožil v Německu a v Americe. Do textu se prolínají vzpomínky na dřívější život v Čechách. Objemný text vychází z autopsie, ale svými znaky odkazuje k fikční próze. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
Třešňák – Klíč je pod...		

LANDSMANN Ivan – Pestré vrstvy, uděl. 1999

Román. Byl psán jako autorova „psychoterapie“, když pobýval v exilu. Vznikem se řadí do období normalizace. Odehrává se v prostředí ostravských dolů a holandského exilu. Především v první části působí vyprávění nejautentičtěji – napomáhá tomu užití hornického slangu. Text vychází ze silné a nepřibarvované osobní zkušenosti. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
		Landsmann – Pestré vrstvy

OUŘEDNÍK Patrik – Europeana (Stručné dějiny dvacátého věku), uděl. 2001

Text pohybující se na pomezí beletrie a esejistiky. V mystifikátorsky naivním tónu je provokativním pokusem, jak v jednoduchém tvaru jakési bizarní kroniky válek, vraždění, myšlenkových proudů a vynálezů ztvárnit pomocí asambláže fiktivních epizod, dokumentárních prvků, historických dat, úvah a parafrází svět dvacátého století. Kniha je přiznanou postmoderní hrou.

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
	Ouředník – Europeana	

HŮLOVÁ Petra – Paměť' mojí' babičce, uděl. 2002

Román. Děj je situován do Mongolska. Osou příběhu je vyprávění žen tří generací o všem, co v životě viděly, zažily a prožily. Kniha je psána hovorovým jazykem s množstvím místních slangových výrazů. Autorka vyprávění tká z dlouhých samostatných monologů, které skládají živý příběh ženství ve všech možných podobách. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
Hůlová – Paměť' mojí' babičce		

JURÁČEK Pavel – Deníky 1959–1974, uděl. 2003

Autentický deník. Autor – scenárista, dramaturg, režisér a publicista – si jej začal psát na skautském táboře v roce 1948, soustavně od roku 1951. Závěrečná třetina 1959–1974 je obsahem díla. Sledujeme malé dějiny talentovaného člověka, kterého život v komunistickém zřízení předurčil k tragickému vzestupu a pádu. Dílo svrchované literární úrovně a hypnotické působivosti, otevřený dokument o výšinách i běsech umělecké tvorby. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
		Juráček – Deníky 1959–1974

BALABÁN Jan – Možná že odcházíme, uděl. 2004

Viz výše

TOPOL Jáchym – Kloktat dehet, uděl. 2005

Román. Autor se zde vypořádává s traumatem osmašedesátého roku metodou brutální grotesky, která vyústí v rozpoutání třetí světové války v české kotlině. Prostřednictvím dětského vypravěče je zde zachyceno pokřivené vlastenectví, dětství ponížené životem v (dětském) Domově, sourozenecká oddanost i válka v jakékoli podobě. Fantastický příběh, expresivní jazyk a bohatá fantazie autorovi slouží ke zkarikování válečného hrdinství a převrácení vžité interpretace těchto hodnot. Text balancuje na pomezí experimentální prózy a fabulované. Vzhledem k dřívějším autorovým dílům považujeme román za odklon k fikční fabulaci. →

fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza
Topol – Kloktat dehet		

6.1 Tabulky udílení jednotlivých cen

STÁTNÍ CENA ZA LITERATURU			
fabulovaná próza	experimentální próza	autentická próza	
		Diviš - Teorie spolehlivosti	1995
			1996
			1997
	Macura - Guvernantka		1998
			1999
			2000
Mertl - Hřbitov snů			2001
Legátová - Želary			2002
			2003
Brycz - Patriarchátu dávno...			2004
Dutka - Slečno, ras přichází			2005

CENA JAROSLAVA			
SEIFERTA			
fabulovaná próza	experimentální próza	autentická próza	
	Hiršal - Píseň mládí		1992
	Hrabal - trilogie Svatby...		1993
	Kundera - Nesmrtelnost		1994
			1995
			1996
			1997
			1998
	Kratochvíl - Noční tango		1999
			2000
			2001
			2002
			2003
			2004
	Ajvaz, Michal - Prázdné ulice		2005

MAGNESIA LITERA			
fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza	
Urban - Hastrman			2002
Hakl - O rodičích a dětech			2003
Bajaja - Zvlčení			2004
Balabán - Možná že...			2005

ANKETA LIDOVÝCH NOVIN – KNIHA ROKU			
fabulovaná próza	experimentální próza	autenticitní próza	
		Zábrana - Celý život	1992
	Kundera - Nesmrtelnost		1993
		Diviš - Teorie spolehlivosti	1994
(Třešňák - Klíč je pod...)			1995
			1996
			1997
			1998
		Landsmann - Pestré vrstvy	1999
			2000
	Ouředník – Europeana		2001
Hůlová - Paměť mojí babičce			2002
		(Juráček - Deník 1959–1974)	2003
Balabán - Možná že...			2004
Topol - Kloktat dehet			2005

Tabulka udělení všech cen

VŠECHNA OCENĚNÍ			
fabulovaná próza	experimentální próza	autentická próza	
	Hiršal - Píseň mládí	Zábrana - Celý život	1992
	Kundera - Nesmrtelnost Hrabal - trilogie Svatby v...		1993
	Kundera - Nesmrtelnost	Diviš - Teorie spolehlivosti	1994
Třešňák - Klíč je pod...		Diviš - Teorie spolehlivosti	1995
			1996
			1997
	Macura - Guvernantka		1998
	Kratochvíl - Noční tango...	Landsmann - Pestré vrstvy	1999
			2000
Mertl - Hřbitov snů	Ouředník - Europeana		2001
Urban - Hastrman Hůlová - Paměť mojí babičce			2002
Hakl - O rodičích a dětech		Juráček - Deník 1959–1974	2003
Bajaja - Zvlčení Balabán - Možná že... Brycz - Patriarchátu dávno...			2004
Balabán - Možná že... Dutka - Slečno, ras přichází Topol - Kloktat dehet	Ajvaz - Prázdné ulice		2005

Do závěrečné tabulky jsme shrnuli všechna ocenění. V tabulkách jednotlivých cen i zde jsou dvě díla uzavřená závorkami: *Klíč je pod rohožkou* V. Třešňáka a *Deník (1959–1974)* P. Juráčka. Naznačili jsme tím, že zařazení těchto děl budeme považovat za nejisté a

nevyprávějící od trendu. Třešňákův text se pohybuje na pomezí fabulované a autentické prózy, a přestože jsme ji na základě určitých podstatných znaků přiřadili k proudu fabulace, jiné znaky ji výrazně posouvají směrem k autenticitě. Juráčkův Deník považujeme za natolik významnou literární i společenskou událost, že by svého uznání a ocenění došla vždy bez ohledu na jakýkoliv trend. K charakteristikám jednotlivých děl více viz kapitola 6.

7. Závěr

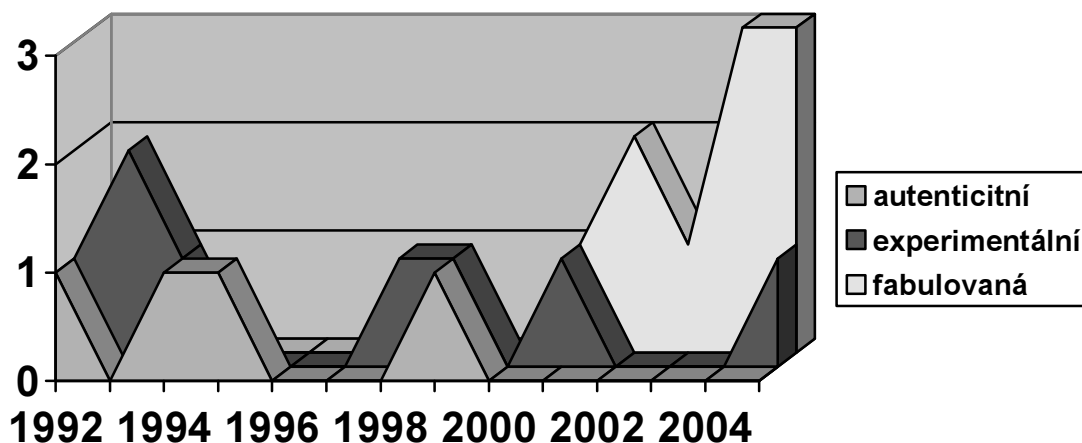
Jak jsme předeslali v úvodu, závěrečný oddíl shrne výsledky poznání stavu nové české prózy a určí, jaký je vztah mezi jejími obecnými trendy a mezi trendy v udílení literárních cen. Prostředkem objektivního zhodnocení výše zmíněných jevů nám byl rozbor trendů v minulosti a náčrt jejich vývoje v současnosti, charakteristika jejich znaků, charakteristika vybraných literárních cen, popis vítězných děl a jejich následné vřazení do přehledných tabulek. Dosud nezpracována zůstala problematika objektivnosti udílení cen, která se s našimi závěry úzce pojí.

Nová česká próza se vyvíjela takto. Po revoluci v roce 1989 došlo ke sloučení původních tří proudů literatury – oficiální, exilové a samizdatové. Knižní trh ovládla zejména samizdatová produkce, právě vznikající česká próza byla zatlačena do pozadí. Odtud začala vystupovat během první poloviny devadesátých let rozrůzněná na dva silné proudy – autentická a experimentální. Oba odmítaly klasickou fikční prózu. Absence příběhu začala literaturu vzdalovat běžnému čtenáři.

Po roce 1995 se poměry pomalu měnily ve prospěch fabulované prózy. Původně dominující linie se k fikci přibližují, autenticita jako samostatný proud na konci devadesátých let zaniká. Experimentální literatura zažívá svůj vrchol na přelomu letopočtu, ale poté se stále rychleji blíží k tradiční vyprávěcí próze. Literatura tradičního narativního typu dominuje v posledním pětiletí. Štěpí se na úroveň intelektuálně náročnou uměleckou prózu, která v postupech vychází z postmoderny a zakládá si na své – formální, jazykové – výlučnosti, a na úroveň beletrie lehčího typu, která od formálních experimentů odstupuje a klade důraz na příběh s autobiografickými prvky, vycházející z běžné lidské zkušenosti.

Trendy udílení literárních cen jsou zobrazeny v tabulce 6.2. S vědomím určité subjektivity a množství mimoliterárních faktorů se na základě výše provedeného vřazení děl domníváme, že vývoj v udílení postupoval od děl autentických a experimentálních k fabulované fikční próze, která zcela dominuje v posledních pěti letech. Pro názornost vkládáme graf vývoje od roku 1992 do roku 2005.

Trendy v udílení literárních cen, graf č. 1

Jak jsme naznačili výše, naše závěry jsou problematizované mírou subjektivity, která se pojí s udílením literárních cen obecně a specifickostí cen jednotlivě. Na základě charakteristik jednotlivých ocenění (kapitola 5) a jejich výsledků (kapitola 6.1) se pokusíme postihnout faktory typické pro jednotlivé ceny.

Státní cena za literaturu je „seriózní“ cenou, která se zpravidla udílí prověřeným, zkušeným autorům. Hodnota výpovědi o trendu je tímto přístupem poněkud modifikována – autoři jsou „neoficiálně“ oceňováni také za dříve publikovaná díla (náležitě přirozeně i k jiným trendům). Přesto je zřejmé, že určitý vývoj zde nastal. Příznačná je především dominance fabulované prózy od roku 2001, ani jednou narušená. Lze říci, že dle vyzorovaných znaků se SCL udílela ve vývoji od autenticity k fabulované próze.

Cena Jaroslava Seiferta je svým oficiálně deklarovaným zaměřením přístupná veškeré umělecké próze, ale v praxi upřednostňuje především literaturu umělecky výlučnou, exkluzivní. Tento přístup se odráží v udělování ocenění, kdy všechna oceněná díla jsou v nějakém směru esteticky novátorská, originální a čtenářsky náročnější. Domníváme se, že CJS nevyovídá o žádném trendu, ale pouze o svém vlastním vyhranění.

Nejnovější literární cena Magnesia Litera od svého založení jednoznačně preferuje fabulovanou prózu. Tento trend může být ovlivněn dvoukolovým systémem určení vítěze, kdy v důležitější – druhé – části hodnotí i laici, respektive odborníci z jiného oboru. Je pochopitelné, že intelektuální, ale literárně ne zcela náročný čtenář, jichž je v porotě většina,

bude preferovat dílo jemu přístupnější, tedy příběhové, fikční. Přesto můžeme tvrdit, že Magnesia Litera je udílána v trendu fabulované prózy.

Anketa Lidových novin Kniha roku má nejširší obec respondentů. Anketu považujeme do značné míry za neobjektivnější. Faktory ovlivňující volbu spadají do oblasti médií – oslovený respondent, který například nepřečetl dostatek próz daného roku, aby se považoval na schopného hodnocení, určí ve snaze o serióznost za vítěze raději prózu, o které „se mluví“. Příkladem podobného úspěchu může být vítězství Petry Hůlové v roce 2002, jejíž text své kvality má, ale byl pravděpodobně určen za vítěze také díky velké mediální reflexi a propagaci.

Je zřejmé, že udílení literárních cen nemůže být nikdy zcela objektivní a že je ovlivňováno řadou druhotných znaků napříč jednotlivými oceněními. Pokusíme se rozebrat důvody udílení cen a různé obecné faktory, které – krom estetické kvality díla – volbu ovlivňují.

Důvody udílení cen jsou shodné pro všechna výše zmíněná ocenění. Je to snaha upozornit na dílo význačné umělecké hodnoty a podpořit tak jeho propagaci a prestiž. Na druhé straně je to výraz úcty k dlouhodobě a kvalitně tvořícímu autorovi – v ocenění za celoživotní dílo. Význam cen je odvozován od odborného a společenského renomé porotců, významu dosavadních laureátů, od vážnosti dané instituce, dále pak od výše odměny, zájmu médií a tím i předpokládaného komerčního úspěchu.⁵⁶

Specifikum českých literárních cen tkví ve společenském postavení literatury, ať už odvíjené od minulosti, nebo přítomnosti. Problém vyrovnání se s minulostí se promítnul i do literárních cen v pojmu „ceny za zásluhy“. Ocenění se sice udílí za konkrétní dílo, které vyjde příkladně v roce 1995, ale přihlíží se i k minulosti autora a jeho dříve – většinou neoficiálně – vydaným dílům. Takové dílo může být upřednostněno před jiným stejně výrazným dílem téhož ročníku, jehož autor je debutant anebo má za sebou jen krátkou literární minulost.

Přítomnost se zrcadlí především v obsazení porot. Okrajové postavení literatury a odliv zájmu o ni má za důsledek stagnaci v růstu nových kritických osobností s dostatečnou odbornou vážností; celkově mnohačlenné poroty jednotlivých cen jsou tedy nuceny navzájem si „půjčovat“ své porotce. Výsledkem nemusí být přímo střet zájmů nebo protekce v jakémkoliv slova smyslu, ale způsob rozhodování o oceněných zůstává stále stejný (tj. obrácený do minulosti). Praktickým důsledkem popsané situace je stav, kdy je téměř nemožné, aby ocenění došel literární debut. V absolutním náhledu je ovšem takové hodnocení pochopitelné, protože prvotina nebo debutující autor nejsou prověřeni časem, neprošli úplnou

⁵⁶ BALAŠTÍK, Miroslav. *Na shledanou v Mičovně...* In Host, 8/2003

kritickou reflexí. Kritériem může být i obava poroty, že ocení knihu, jejíž autor se později literárně zdiskredituje.

Jak je patrné z rozboru problematiky udílení literárních cen, jsme si vědomi určitých nedostatků v objektivitě a přesnosti výpovědí o trendu. Faktory jsou mnohé a v neposlední řadě je třeba připomenout, že za volbou díla, které získá literární ocenění, stojí vždy pouze lidé, tj. čtenáři – jakkoliv nezaujatí a erudovaní. Přesto se domníváme, že jiné okolnosti – větší počet členů poroty, minimalizace jejich osobních výhod nebo zájmů na volbě a všeobecná snaha o objektivitu a „spravedlnost“ při výběru – zmírňují dopad mimoliterárních faktorů na volbu vítězů takovým způsobem, že je možné naše závěry pokládat za objektivně vypovídající.

Na základě poznatků, které jsme získali analýzou vývoje literatury v letech 1990–2005 a rozбором trendů v udílení literárních cen jsme došli k tomuto závěru. Literární ocenění *reflektují* obecné trendy nové české prózy a činí tak s poměrně velkou shodou. Dokazuje to komparace obou vývojových tendencí, které se shodují v takové míře, že tato shoda nemůže být pokládána za náhodnou.

Literatura a její trendy jsou živé a proměnlivé, zatímco ceny za literaturu jsou z podstaty statické, v čase zpožděné a konstituované mnoha faktory, nicméně ukazuje se, že i v této rovině dochází k úzké a podstatné interakci. Je to známkou existence skutečných a popsatelných trendů v nové české próze a také potvrzením smyslu udílení literárních cen coby svědka vývoje mladé české literatury.

8. Seznam literatury

Knihy.

Antologie nové české prózy 1995–2005. (ed. Radim Kopáč).

Panorama české literatury. (L. Machala, E. Petruš). Rubico: Olomouc 1994.

Literatura od počátku k dnešku. (J. Lehár a kol.). Lidové noviny: Praha 2004

Sborník *Česká literatura na konci tisíciletí, sv. I.* Příspěvky z 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky (Praha 3.- 8. 7. 2000). ÚČL: Praha 2000.

Sborník *Česká literatura na konci tisíciletí, sv. II.* Příspěvky z 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky (Praha 3.- 8. 7. 2000). ÚČL: Praha 2000.

Sborník *Deset let poté. (Česká a slovenská literatura po roce 1989).* Referáty z literární konference 43. Bezručovy Opavy (13. 14. 9. 2000). ÚČL: Praha-Opava

Slovník českých spisovatelů. (kol. autorů pod vedením V. Menclové a V. Vaňka). Libri: Praha 2000

Slovník českého románu 1945–1991: 150 děl poválečné české prózy (kol. autorů pod vedením B. Dokoupila a M. Velinského). Sfinga: Ostrava 1992.

BURIAN, Václav a kol. *Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu.* Hanácké noviny: Olomouc 1991

ČULÍK, Jan. *Knihy za ohradou.* Trizonia: Praha 1991

EAGLETON, Terry. *Úvod do literární teorie.* Triáda: Praha 2005

HAMAN, Aleš. *Česká literatura po roce 1945 z ptačí perspektivy.* Fortuna: Praha 1990.

HAMAN, Aleš. *Prozaické surfování.* Votobia: Olomouc 2001

JANÁČEK, Pavel. *Literární brak: operace vyloučení, operace nahrazení, 1938-1951.* Host: Brno 2004.

KOSKOVÁ, Helena. *Milan Kundera*. H &H: Jinočany 1998.

MACHALA, Lubomír. *Česká próza 90. let*. CERM: Brno 1999

MACHALA, Lubomír. *Literární bludiště: bilance polistopadové prózy*. Brána: Praha 2001

PILAŘ, Martin. *Vrabec v hrsti aneb klišé v literatuře*. Dokořán: Praha 2005

PŘIBÁŇOVÁ, Alena. *Čtenář a vypravěč v české próze devadesátých let: strategie vyprávění v románech Jiřího Kratochvila a Michala Viewegha*. [rukopis]

Studie a články ve sbornících, časopisech a denním tisku

BALAŠTÍK, Miroslav. *Na shledanou v Míčovně ...* In Host, 8/2003

BÍLEK, Petr. A. Úvodní studie ke *Slovníku českých spisovatelů*, Libri 2005, 2. přepracované a doplněné vydání.

Přednáška *Soudobá česká literatura v kontextových souvislostech: Stejně literární texty, jiný literární život*, zveřejněna na Britských listech www.blisty.cz

Přednáška *Literatura se stala terčem mediální manipulace*, zveřejněna na Britských listech www.blisty.cz

HAMAN, Aleš. *Próza 98 – Hlubinné pohyby pod hladinou*. In Nové knihy, 17/1999

HAMAN, Aleš. *Hrst próz z minulého roku*. In Nové knihy, 24/2000

HAMAN, Aleš. *Próza 95*. In Český literární almanach, Praha 1996

JANOUŠEK, Pavel. *Česká literatura v bodě mla aneb Literatura bez dveří*. In Kmen, 5/1990

JANOUŠEK, Pavel. *Time-out aneb Zhroucená tradice*. In Tvar, 43/1990

JUNGMANN, Milan. *Obléhání Tróje trvá...* In *Nové knihy*, 1993/16

JUNGMANN, Milan. *Česká próza v pohybu*. In *Tvar*, 10/1996

MACHALA, Lubomír. *Současná česká literatura není na ústupu*. *Lidové noviny*, 26. března 2002

SEDLÁKOVÁ, Lenka. *Současná česká literatura v kontextu tří desetiletí*. In *Čtenář*, 5/1997

...a další články publikované v periodikách *Aluze*, *Česká literatura*, *Host*, *Literární noviny*, *Nové knihy*, *Revolver Revue* a *Tvar* v letech 1990–2005.

Zdroje informací o literárních cenách

Portál české literatury: www.czlit.cz

Ministerstvo kultury: www.mkcr.cz

Nadace Charty 77: www.bariery.cz

www.magnesia-litera.cz

<http://www.kosmas.cz/oceni.asp?str=JS> – seznam všech ocenění

